

Polski nasz ojczysty

Przed miesiącem, 21 lutego br., po raz 25. obchodziliśmy Międzynarodowy Dzień Języka Ojczystego. Dzień ten skłania do tego, by trochę czasu i uwagi poświęcić naszemu językowi ojczystemu. Zanim to zrobimy, krótkie wyjaśnienie, dlaczego w kalendarzu obchodów różnych wydarzeń jest taki właśnie dzień.

Został ustanowiony 17 listopada 1999 przez Konferencję Generalną UNESCO, a po raz pierwszy obchodzony 21 lutego 2000 roku. Wniosek dotyczący proklamowania tego dnia zgłosił Bangladesz, aby upamiętnić wydarzenia z 1952 roku, mające miejsce w obecnej stolicy kraju Dhace. Zginęło tam wówczas pięciu studentów, którzy domagali się, aby językowi bengalskiemu nadać status języka urzędowego.

Celem obchodów tego dnia jest podkreślenie różnorodności językowej świata, przypomnienie o językach ginących i zagrożonych, a także o konieczności ochrony własnego języka ojczystego jako dziedzictwa kulturowego i strażnika tożsamości narodowej. Warto więc przy tej okazji przypomnieć kilka ważniejszych wiadomości dotyczących naszego ojczystego języka polskiego.

Geneza języka polskiego

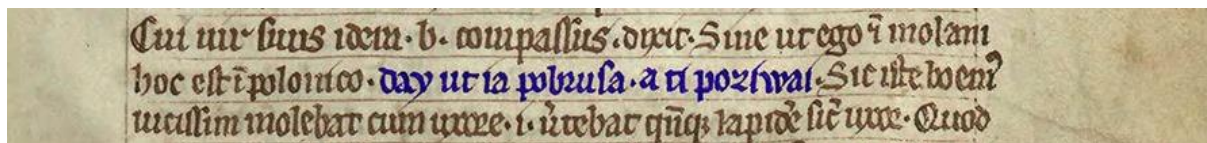
Jak większość języków europejskich, polski wywodzi się od języka praindoeuropejskiego, którym w V i IV wieku p.n.e. posługiwały się plemiona żyjące między Europą Środkową a Azją Centralną. W wyniku wędrówek tych plemion język praindoeuropejski ulegał różnicowaniu, ponieważ przemieszczające się w różnych kierunkach ludy mówiły własnymi dialektami, z których z czasem rozwinęły się języki. Jednym z nich był prasłowiański, z którego z kolei – nadal wskutek wędrówek plemion – wyodrębniły się języki południowsłowiańskie, wschodniosłowiańskie i zachodniosłowiańskie, i to z tych ostatnich, konkretnie z dialektu lechickiego, wykształcił się język polski. Dialektem tym posługiwały się plemiona zamieszkujące obszar dzisiejszej Wielkopolski, Małopolski, Śląska i Mazowsza, zjednoczone przez Piastów, tworzących przez kilka stuleci państwo polskie. I właśnie dzięki powstaniu państwa polskiego zaczął rozwijać się nasz język ojczysty.

Lechiccy przodkowie mówili jednak zupełnie inaczej niż my – prawdopodobnie mielibyśmy problemy ze zrozumieniem siebie wzajemnie, gdybyśmy mieli okazję porozmawiać. Oni posługiwali się polszczyzną staropolską, my współczesną. W liczących ponad tysiąc lat dziejach języka polskiego jego historycy wyróżniają bowiem cztery główne okresy:

- staropolski – liczony od czasów najdawniejszych do początku wieku XVI,
- średniopolski – od wieku XVI do połowy XVIII,
- nowopolski – od drugiej połowy wieku XVIII do roku 1939,
- współczesny – od roku 1939 do czasów obecnych.

Pierwsze

Język pierwszych użytkowników polszczyzny nie był zapisywany – funkcjonował jedynie jako mówiony. Większość ówczesnych ludzi nie umiała czytać i pisać, wyjątek stanowiło wyższe duchowieństwo, a nieliczne, bardzo ważne dokumenty, powstawały w języku łacińskim, będącym językiem Kościoła rzymskokatolickiego. Za **pierwsze pełne zdanie** napisane po polsku uważa się „Day, ut ia pobrusa, a ti poziwai”, które należy rozumieć jako „Daj, niech ja pomieję, a ty odpocznij”. Potrzebne jest tłumaczenie na język współczesny, ponieważ zdanie to, jak prawdopodobnie pamiętamy z pierwszej klasy swojej szkoły średniej, znajduje się w Księdze henrykowskiej powstałej ok. 1270 roku. W oryginalnym zapisie (wyróżnione kolorem) wygląda tak:

Najstarszy druk w języku polskim pochodzi natomiast z 1475 roku. Były to trzy modlitwy: *Ojczy nasz*, *Zdrowaś Mario* i *Apostolski symbol wiary* (tj. *Wierzę w Boga*), zamieszczone w łacińskich *Statutach synodalnych biskupów wrocławskich*, opublikowanych we wrocławskiej oficynie Kaspra Elyana.

Najstarszy znany drukowany **elementarz** pochodzi z 1547 roku. Był to wydany w Królewcu *Catechismus, to jest nauka najprzedniejsza i potrzebniejsza ku zbawieniu, o wierze krześcijańskiej* autorstwa pastora luterańskiego Jana Seklucjana.

Pierwszą polską gazetą ukazującą się cyklicznie był wydawany w Krakowie „Merkuriusz Polski”. Jego nakład wahał się od 100 do 250 egzemplarzy. Pierwszy numer ukazał się na początku 1661 roku z inicjatywy króla Jana Kazimierza i nosił tytuł „Merkuriusz Polski dzieje wszystkiego świata w sobie zamykający dla informacyjnej pospolitej”. Gazeta wydawana była regularnie do maja 1661 roku. Ukazało się 27 jej numerów.

Alfabet

Polski alfabet oparty został na alfabecie łacińskim. Składa się z 32 liter, a dziewięć z nich występuje tylko w języku polskim. Są to litery utworzone za pomocą znaków diakrytycznych: ą, ć, ę, ł, ń, ó, ś, ź, ż. Ciekawostką jest to, że ułożono zdanie zawierające wszystkie te wyłącznie polskie litery. Brzmi ono następująco: *Zażółć gęślą jaźń*. Choć trudno doszukać się w nim sensu znaczeniowego, gramatycznie jest poprawne. Często używają go drukarze w celu sprawdzenia, czy wybrana do druku czcionka zawiera polskie litery ze znakami diakrytycznymi. Jest też wyraz składający się wyłącznie z polskich liter – jest nim *żółć*.

Język nie najłatwiejszy

Polski przez wielu obcokrajowców uważany jest za język trudny, porównywany niejednokrotnie z chińskim, fińskim czy węgierskim. Powodem takiego stanu rzeczy jest zapewne dość skomplikowana gramatyka – wszak mamy jeden z bardziej rozbudowanych

systemów odmiany wyrazów, liczne wyjątki, a także trudne do wymówienia przez cudzoziemców zbitki spółgłoskowe, na przykład w wyrazach: **deszcz**, **źdźbło**, **cześć**, **brzdęk**, oraz głoski szeleszczące: sz, ź, cz, dź. Morderczym wysiłkiem jest dla cudzoziemca wymówienie naszego popularnego zdania „W Szczepreszynie chrząszcz brzmi w trzcinie”, a i nie każdy Polak z łatwością zapyta: „Cóż, że ze Szwecji?”.

Ile słów?

Słownik języka polskiego PWN obejmuje 60 000 definicji i ponad 40 000 słów. Czy tzw. „przeciętny” Polak używa ich wszystkich w swoich wypowiedziach? Nie. Szacuje się, że czynne słownictwo statystycznego Polaka to kilkanaście tysięcy wyrazów, natomiast bierne, tzn. znane i rozumiane, ale nieużywane, wynosi ok. 30 tysięcy. Osoby odcytane, erudyci zasób słownictwa mają znacznie większy – liczący nawet ok. 100 tysięcy wyrazów.

Ilu użytkowników?

Językiem polskim posługuje się ponad 45 mln osób na świecie, z tego blisko 38 mln to mieszkańcy Polski. Duże społeczności Polaków i osób pochodzenia polskiego używają języka ojczystego mieszkając za granicą. Licznych rodaków można spotkać w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Australii, Niemczech, Francji, Wielkiej Brytanii, Irlandii, Kazachstanie, Litwie, Białorusi, a nawet w Argentynie i Brazylii.

„...iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają”

napisał w 1562 roku Mikołaj Rej z Nagłowic, wielki miłośnik języka polskiego, który jako pierwszy zaczął posługiwać się nim w piśmie, zyskując zaszczytne miano „ojca literatury polskiej”. Użyty w powyższym cytacie wyraz „gęsi” wiele osób rozumie wprost jako ‘ptactwo domowe’, tymczasem językoznawcy wyjaśniają, iż należy odczytywać go jako przymiotnik: język *jaki?* gęsi. Przypuszcza się, że Rej takiego określenia użył w odniesieniu do wszechobecnej w jego czasach łaciny lub modnej wówczas w Polsce czeszczyzny. Jako pierwszy pisarz posługujący się językiem polskim udowodnił, że może być on językiem literackim i nie ma potrzeby używania języka „gęsięgo”.

„Ojczyzna polszczyzna”

Postępując się na co dzień językiem polskim raczej nie pamiętamy o tym, że jest on nie tylko narzędziem porozumiewania się, ale także skarbnicą pamięci Polaków, wielkim dobrem narodowym, o które poprzednie pokolenia musiały walczyć: „Nie damy pogrześć mowy” – zapewniała w czasach zaborów urodzona w Suwałkach Maria Konopnicka. My takiego zagrożenia, na szczęście, nie mamy i możemy swobodnie „zamieszkiwać” w „ojczyźnie polszczyźnie”.

Ciesząc się z jej bogactwa, szanujmy ją, dbajmy o jej czystość i uświadamiajmy młodemu pokoleniu, że poprawne posługiwanie się językiem polskim jest dowodem nie tylko wyższej kultury jego użytkownika, ale także patriotyzmu.